

HİNDİSTAN'DA İNEK KÜLTÜ VE BU KÜLTÜN MENŞEİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

KEMAL ÇAĞDAŞ

Hindoloji Asistanı

Hint ülkesi yabancıların gözünde bir sirk intibasını bırakır. En büyük ve modern şehirlerin anacaddelerinde bile çok kere serbest dolaşan inek ve boğalar bu sirkin en belli başlı elemanlarıdır.

İnek ve onunla ilgili inaçlar asırlarca Hindu'nun hayatında çok önemli bir rol oynamış ve oynamaktadır. Bu etüdümüzde, bugün dahi çok yaygın ve köklenmiş olarak bulduğumuz inek kültürünün menşesini ve bu kültürün Hint literatüründeki tarihi seyrini, anahatlarıyla, inceledik.

Bu enteresan konunun müstakil olarak ve bizim burada yaptığımız tarzda ele alındığına şahit olmadık. Önce bu kültürün bugünkü Hindular arasındaki durumuna temas ettik bunu müteakip sırasıyla Sind kültüründe, Vedalarda, Sûtralarda, Destanlarda, Klasik edebiyatta kültürle ilgili konuları inceledik. Kültürün, halkın sosyal hayatındaki etkilerini ve bu kültürün vücut bulmasında âmil olan sebepleri ele aldık.

Hindistan başlıbaşına bir kıt'a sayılabilecek kadar büyük bir ülkedir. Hiç bir gelenek, kıt'anın her yerinde aynı bir vüs'atle cari değildir. İnek kültürü de bu kıt'anın her yerinde ve herkes tarafından aynı bir ehemmiyetle tatbik edilmemektedir. Bugünkü Hindistan'ın kırk milyona yakın bir kütlesi müslümandır ve bunların ineğe karşı olan tavırları dünyanın başka yerlerindeki rnüslümanlarınkinin aynıdır. Bundan başka Hindistan'da Hinduizmin içine girmemiş takriben otuz milyona yakın insan toplulukları vardır, inek kültürü bunlar arasında yer almaz, yalnız bu kütle içinde kısmen Hinduizmle münasebette olanlar arasında kültürün bazı tezahürleri görülmektedir. Aşağıda açıklıyacağımız inek kültürünün tezahürleri Hindistan'da yaşayan ve Hinduizm dinine mensup olan insanlar arasında caridir.

Hindu gözünde inek birçok mistik kudretler taşıyan bir yaratıktır. Hindu ineğe rastladığı gün talihinin açık olacağına inanır. İneği görmek bir azizin duasını almak kadar uğurludur, onu selâmlamak insana dualarında dilediği şeyleri sağlar¹.

Mahar halkı arasında cari bir inanca göre güneş batarken evin açık kapısı önünde bir inek geçerse ve o sırada ev halkı hali sükûnette ise haneye iyilik, o sırada evde gürültü varsa haneye hastalık ve felâket gelmiştir.

Sind bölgesinde, Hindu, anbarına giren ineğe ses çıkarmaz onun an-

¹ J.Abbott, The Keys of Power, London, 1932. S. 412-417.

bara bereket ve uğur getireceğine inanır. Uğursuz addedilen bir yıldızın altında doğmuş ocuk ineğin karnı altına yatırılır, bu âdete GOPRASAV denilir,çocuğun ineğin karnına girerek günahlarından temizleneceği sanılır. Yeni bir ev yapılıncaya, sahibinden evvel, eŐikten bir inek geçirilir. Uzunca bir zaman için evinden ayrılmıŐ olan bir kimse geri dönünce, kendinden evvel evine bir inek gönderir, ineğin ev sanibi uzakta iken evde yerleŐtikleri sanılan fena ruhları uzaklaŐtıracağına inanılır.

İneğin ayak izleri de uğur getirir.KrŐna bir kadına iŐlemiŐ olduğu bir günahdan affedilebilmesi için, bir mabet önünde yapılmış inek ayakları izlerine tapınmasını sağlık vermiŐtir¹. Her hangi bir âyinî merasimde bir Tanrıça davet ediliyorsa,tozdan inekayak izleri yapıılır,davet edilen Tanrıçanın bu ayak izlerini takiben geleceğine inanılır.

İneğin yürürken ayakları ile çıkarmıŐ olduğu toz (buna GORAJ denir) bazı kastların mensubu tarafından yeni doğmuş çocuğun bedenine sürülür, böylece onun kem gözden irak olacağına inanılır. Aynı tozdan yeni evli çiftler üzerine serpildiği vaki isede bu âdet yaygın değildir. Güneş için yapılan günlük ayinde güneŐe serpilecek su mevcut değilse bu maksat için GORAJ kullanılır.

Kalyan denilen bir âdete göre AŐVİN ayının² karanlık geçen iki haftasında gebe Hindu kadınları akŐama kadar oruç tutarlar,ineğe tapınırlar,böylece doğumun kolaylaŐacağına inanırlar.

Bir kimsenin ölümünün onikinci gününde brehmenlere,ölenin adına, bir inek hediye edilmelidir, zira bu dünyayı öbür dünyadan ayıran korkunç VAİTRANİ nehrini bu ineğin kuyruğuna tutunarak geçecektir.

Bir kimse yavrulamak üzere olan bir ineğe üç defa sarılırsa (âdete-PRA-DAKŐİNA denir) Benarese hacca gitmiş kadar sevap kazanır. Aynı zamanda bu hareket,inek dünya olarak kabul edildiği için,dünyayı dolaŐmakla bir tutulur.

PANCAGAVYA denilen inek sütü,yağı,yoğurdu,rini ve tersinden ibaret karışım bir çok merasimlerde kullanılır. İŐledięi bir suçtan ötürü kastından afaroz edilmiş olan bir kimse kastına tekrar alınırken yapılan merasimde bu karıŐımdan içer. Brahmanlar senelik iplik deęiŐtirme merasimlerinde biraz PANCAGAVYA alırlar,bu merasimde hazır bulunanlar da alabilirler, ölünün cesedi evden çıkarıldıktan sonra evin etrafına PANCAGAVYA serpilir. Bu karışım insanı günahlarından temizler,bir adak adanırken ve yerine getirilirken bir miktar alınmalıdır. amaŐırcı yeni çamaŐırları getirdiği zaman eser miktarda bu çamaŐırlara serpilir. Bir kastın adamı başka kastın birinin evine girerken aynı karıŐımdan serpilir. İnek rini,GOMTRA, bir çok yerlerde kullanılır meselâ uğursuz sayılan bir kadının temas ettiği bir çocuğu GOMTRA içinde yıkarlar.

¹ R.B.Gupte,Hindu Holidays and Ceremonials.Calcutta 1919. S. 28.

² Yağmur mevsimine tekabül eden aylardan biri.

Oraon kabilesindeki bir âdete göre düğün günü sabahı yeni evli çiftin kulübesi önündeki düzlük sulandırılmış inek tersi ile temizlenir. Bu kabile halkı inekleri takdis için SOHORAĪ adını verdikleri bir merasim yaparlar. Merasimin yapılacağı günün gecesi inek ahırlarında kandiller yakılır, bazan ahır güzel kokularla kokulandırılır, o gün inekler için özek bir yem hazırlanır. Ertesi gün saat onda inekler havuza veya bir nehre götürülüp yıkanır, boynuzları ve sırtları yağlanır, ahırın koruyucu ruhu GOHÂR DEOTA için bir tavuk kesilir ve bunu müteakip köyün bekârları inekleri çayıra götürürler¹.

Baigalar arasında hernekadar ineğin kutsal addedildiğine dair işaretler varsada bu kabile halkı doğrudan doğruya Hinduizmin tesirinde olmadığı için burada bazı istisnai hallere Tashıyoruz. Kabile kişileri birbirlerini vaktiyle inek eti yemiş olmakta itham ederler. Bir merasim sırasında inek eti yediği için bir Baigalının en adi insanlar seviyesine düştüğü anlatılır. Baigahlardan bazılarının gizli bazılarının ise açıktan açığa inek eti yedikleri anlaşılmaktadır. Buna rağmen inek eti yediklerini bildikleri kimselerle münasebette bulunmak hoşlarına gitmemektedir. Bir kedi veya köpek veya bir ineği öldüren kimseden meselâ, kırk rupilik, bir ziyafet çekmesi istenir. Bu kabile mensupları arasında inekle ilgili şöyle tipik bir masal anlatılır. Bir çoban çocuğu ineklerini otlatırken bir kaplana raslar ve kaçar. Kaplan gece gelir çocuğu yatağı ile birlikte ormana kaçırır çocuk yolda uyanır bir ağaca tırmanır, kaplan boş yatakla inine döner, çocuğun tırmandığı ağacın altında SURĪGAĪ adında bir inek bağlıdır, bu ineğin altı, oniki yıldır temizlenmemiştir. Çocuk ağaçtan iner her tarafı temizler, inek bundan memnun olur, çocuğa iki kaval verir. Bu kavallardan birini çalınınca saadet öbürünü çalınınca felâket getirmiştir. Günün birinde bu çoban çocuğu saadet kavalı sayesinde ülkenin prensesi ile evlenmiştir².

Başka bir ilkel kavim olan Asurlar arasında ineğe tam bir kutsiyet atfedilmiyorsa da onlar arasında da ineğin bazı sihrî kuvvetler taşıdığına inanıldığını müşahede ediyoruz. Bunlar bir, âyinin yapılacağı yeri sulandırılmış inek tersi ile temizlerler, aynı karışımı elbiselerine sürdükleri vakidir. Bazı ASUR kabilelerinde erkeklerin ruhunun öküze kadınların ruhunun ineğe geçtiğine dair bir inanç vardır. Kuncani'de damat müstakbel karısına inek hediye eder. Aynı bölgede üç veya dört yılda bir kere ineğin kurban edildiği bir merasimin yapıldığı söylenir. ASUR'lar arasındaki başka bir inanca göre dünya bir inehtir ve herşey ondan sağılmak suretiyle meydana gelmiştir³.

Ao-Naga ilkel kabilesinde süt içmeğe karşı bir içtinap vardır, süt içerlerse danalarının öleceklerinden korkmaktadırlar.⁴

¹ S.C. Roy Oraon Religion and Customs, Ranchi, 1928. S. 154; 231-33.

² Verrier Elwin, The Baiga, London, 1939. S. 487. . .

³ W. Ruben Eišenschimiede und Dâmanen in Indien, leiden, 1939. S. 56, 60, 71, 301.

⁴ W.C. Smith, the Ao-Noga Tribe of Assam, london 1925, s. 33. . .

KHANDEŞ bölgesindeki BHÎLL'ler ve KONKANÎ'ler inek uriniyle temizlemedikçe bir yabancıyı evlerinin eşiğinden içeri sokmazlar. Burada aynı şey çocuk hastalıklarına karşıda kullanılmaktadır. Bazı mutaassıp kimseler ineğe tapınırlar ve kendi yiyeceklerinden bazan ona da verirler. Yeni bir elbise veya kumaş alındığı zaman önce bir ineğin sırtına konur böylece kumaşın daha uzun bir zaman dayanacağına inanılır.Süt ile ilgili maçlar Hindistan'ın hemen hemen her yerinde müşahede edilmektedir.

KANARESE'de inanca göre süt haneye uğur getirir. Mutaassıp Hindu'nun süt satması günahdır,satanın mal ve mülküne zarar gelir,çocukları hastalanır.

Sind'de bir çok aileler hiç bir veçhile süt satmazlar. Bir kaptaki süt etrafa saçılır,dökülürse ineğin sütünün kesileceğinden korkarlar.

Maharlar dökülen sütün başka biri tarafından görülmeden kurutulması gerektiğine aksi taktirde sütü dökenin hastalanacağına inanırlar. Kaynamakta olan sütün ateş üzerine dökülmesi uğurlu sayılmaz,bu durumda süte su ilâve edilmelidir,aksi taktirde ineğin memeleri kurur ve sütü kesilir. Süt kaynarken köpükleri hangi istikâmette gidiyorsa o istikametten haneye ferahlık gelecektir. Sütü kaynatacak kimseler için bir sürü kayıtlar konmuştur. Süt üzerine üflenerek soğutulmamalıdır. Kendine süt sunulan kimse onu reddetmemelidir. Yukarıda zikredilen inançlara benzer inançlar süttten yağ, yoğurt v.s. imal olunurken kullanılan aletler bilhassa yayık, için de mevcuttur. Bir süt taşı devrilirse onu bir fena ruhun içmek istediğine hükmedilir.İneğin sütü azalmışsa KÜŞLÎN adındaki bir şeytanın çarptığı söylenir.

Gucarat bölgesinde hastalık girmesin diye köyün etrafına süt serpilir.Caina dini mensupları düğünde yeni evlilere hediyelerini süt içine batırıp çıkardıktan sonra verirler.

Vaddar halkı içine bir kadının burun halkaları batırılmış sütü yeni evlilerin etrafına serperler.

RAMASÎ ve BHÎLL'Î bir kimse süt kabul ettiği evden bir şey çalmaz. Rajputlar ve Sind halkı tanımadığı misafirlere bile süt ikram ederler. Dakkanlı müslümanlar gibi Rajput ve Sind halkı da kendilerine ikram edilen sütü kabul etmeyen misafirleri geri çevirirler.

İnekle ilgili tasavvurların atasözlerinde de tezahürüne şahit oluyoruz,bunlardan bir kaçını aşağıda verdik.

Sağlam bir akıl KAMUDHENU'ya (dilek ineğine) benzer ne diler sen onu sağabilirsin¹.

İneğe işlemek insanın hayatını kısaltır.

Bir ineği olan açlık görmez beş ineği olanın sırtı yere gelmez.

İçinde süt olan evde rahat ve huzur vardır.

Sütü olmıyanın arkadaşı olmaz.

¹ Kamudhenu mitolojik bir inehtir.

Hindistan'da inek kültürünün bu günkü durumunu tesbit ederken bir de aynı konuda modern bir Hindu intellektüelinin düşüncelerini açıklamayı uygun bulduk. İntellektüel Hindu,dindaşlarınm ineğe kutsiyet atfetmeleri geleneğine hürmet etmekle beraber bu geleneklerle ilgili batıl inançları gülüç bulur, Mahatma Gandhi hakkındaki aşağıdaki satırlar bu konuda tipik bir Hindu intellektüelinin fikirlerini aksettirmektedir.

"Beşeriyetin aşkı Mahatma Gandhi'nin sevgisi yalnız insanlar âlemine münhasır değildir. O dindaşlarının ineğe karşı takındıkları tavırları kendine has bir kutdetle görür. Ona göre inek insanların insaflarına terkedilmiş olan dilsiz ve masum yarattıkların temsilsilcisidir. Onun gözlerinde, Gandhi, insanlardan kendilerine zalimcesine hareket etmemelerini niyaz eden yardım çağırışları sezer. Bu yaratıklarda bizim gibi bir can taşımaktadırlar.Onların bize kesilmek,dövülmek,öldürölmek üzere verilmiş olduklarını zannetmemelidir. Bu hayvanlara karşı takınacağımız durum hem onların hemde bizim fayda ve iyiliğimizi sağlamalıdır. Bir yazısında Gandhi 'eğer hayvancağızlar dile gelselerdi bizden edecekleri şikâyetler nice olurdu' diye soruyor."¹.

İki yıla yakın bir zaman süren Hindistan ziyaretimizde (1949-51) yazımızın konusu ile ilgili müşahedelerimizi bu kısımda vermeği uygun bulduk.

Sayısz çeşitleri içinde ineklerin pek sevimli ve çok temiz olanları vardır. Muhitin pisliğine rağmen onların tertemiz kalabilmiş olmaları insanın hayretini mucip oluyor. Bu hayvanlar yaşadıkları ülkede kendilerine gösterilmekte olan itibar ve imtiyazları âdetâ müdrikdirler. Daima vakur ve uslu hareket etmekte ve bu inek cennetinde asude bir hayat sürmektedirler. Bu hayvanların arasına şuradan buradan bir şeyler aşırtdıkları oluyorsa da hiç kimseye saldırmıyorlar. Hattâ hiç bir yere bağlanmıyan,buldukları her şeyi yiyen,ekili tarlalarda istediği gibi otlıyan boğalar bile usludurlar. Bu boğalara Hindistan'ın seyyar aygır depoları demek yerinde olur. Çiftleşme mevsiminde bazan inekler bir yere bağlanıyor, aygır gelip beklenen işlemi yapıyor, ekseriyetle inek başıboş bırakılıyor sokak, çarşı, pazar, bu çiftleşme işlemine tabii bir sahne oluyor,manzara Hinduların dikkat nazarını çekmiyorsa da Batı'lıların alâkasını çekiyor ve bilhassa Amerikalılar Hint Canbazhanesinde sirk numaralarından birini seyrediyormuş gibi merakla seyrediyorlar.

Gine bu konu ile ilgili bizzat şahidi olduğum bir hadiseyi aşağıda kaydediyorum:

1951 Mayısnda Kalkuta'dan Bombay'a giderken kompartmanda genç bir -Hindu ile tanıştım. Kendisi kimyagermiş, ailesi zenginmiş. Babası

¹ D.S.Sarma, Renaissanceof Hinduism,Benares, 1944, Yazar Gandhi'ye tahsis ettiği kısımda onun bu konudaki sözlerinin beşerin terakkisinde özel bir yer işgal edeceğini ve bunun Hinduizmin insanlığa bir yardımı olacağını ilâve ediyor.

artık ihtiyarlamış, bir ayağı çukurda imiş, Brahman papazları bu gencin babasına gelerek ondan bir inek hediye etmesini istemişler ve "Eğer ineğin boynuzuna gümüş veya altın kakma yaptırırsan işliyeceğin sevap daha büyük ve dolayısıyla cennetteki yerin daha rahat olur" demişler. Bu gencin babası ineği almış ve boynuzlarına gümüş kakma yaptırmak için ısrar ediyormuş. Yol arkadaşım bu işe çok üzülüğünü fakat eskileri bu batıl inançlardan geçirmenin kolay olmadığını söylemişti.

İnek kültürünün Hindistan'da bugünkü durumunu tezahürleri ile böylece açıklamaya çalıştıktan sonra şimdi en eski devirlerinden itibaren kronolojik sıra ile meydana gelip yayılması ve kökleşmesi seyrini anahatlarıyla takip edeceğiz.

Sind buluntuları arasında bilhassa Mohencodaro'da çok sayıda hayvan figürleri mevcuttur (S.J.Marshal s.347). En yaygın olan hayvan figürü kısa boynuzlu boğa ve hörgüçlü Brahmi öküzüdür. Kısa boynuzlu boğaların boyunlarına bazan çelenk takıldığını görüyoruz (PL. 10. C. 23. Marshal). Buradaki boğaların başları mühürler üzerindeki tasvirlere benzer şekilde iğiktir (Marshal, Nos.327-40). Hörgüçlü boğanın vatanının Hindistan mı yoksa Afrika mı olduğu hakkında şüphe edilmektedir. Mamafih eski zamanlardanberi, çeşitleri ile birlikte, Sind'de bulunmakta olduğu nazarı itibare alınarak, vatanın Afrika'dan ziyade Hindistan olduğuna hükmetmek lâzımdır. Ward'a göre bu tip öküzler Mezapotamya'da M.Ö. 1000 yılına kadar görünmez. On dördüncü asır Mazi-Maruttaş devrine ait bir mühürde hörgüçlü boğalara mahsus bir boyunduruk tersim edilmiştir (King, History of Babylon). Filistinde Gerarda toprak figürlerden hörgüçlü öküzler bulunmuştur, Petrie bunları takriben M.Ö. 950 yılına mal eder (Ancient Egyp, 1928. pt. 4. p. 101). İran'da Herzfeld'de bulunmuş olan ve petrie'nin Bronz Çağı'na mal ettiği bir boğa figürünün Hint orijinli bir boğaya ait olması muhtemel addediliyor (Marshal, s.347).

Sind'de bulunmuş olan boğa figürlerinin ekserisi kilden ve çocuklara oyuncak olarak hattâ bir kısmı bizzat çocuklar tarafından yapılmıştır. Zira bu figürlerde bazı hatalar farkedilmektedir; meselâ kocabaş hayvanlara kısa, tavşana uzun kuyruk yapılmıştır. Bu figürlerin ibadet sırasında sunulan şeyler meyanında yer almış olmaları muhtemeldir.

Buluntulardan anladığımıza göre, a) Sind kütüründe boğanın kutsal bir hayvan addedilmiş olması muhtemeldir, zira bu hayvan kudretinden ötürü eski devirlerin bir çok insan toplulukları arasında bir Tanrılık alâmeti olmuştur, b) boğaya atfedilen kutsiyetin ineğe teşmil edilmediğini müşahede ediyoruz. Halbuki müteakip devirlerde Hint kıt'asında inek kutsallığı çok daha yaygın olmuş ve boğa ikinci planda kalmıştır, c) boğa kutsiyeti aşağıda sıraladığımız vak'aların da kuvvetlendirdiği veçhile Sind kültürünün Çağdaş kültürlerle olan irtibatı konusunda başka bir ipucu sağlamakta ve bundan başka inancın Sind On-Asya'dan geldiği veya hem Ön-Asya'ya hem de Sind'e başka bir müşterek menşeden gelmiş olması ihtimallerini kuvvetlendirmektedir:

1. Prehistorik devirlerde Orta ve Yakın şarkta boğa kültü çok yaygındı¹ bu hayvan bazan lütufkâr bir muhafız bazan da haşin bir fırtına şeytanı olarak tasvir olunmuştur. (A. A. Sayce. Ere. 11. 888. Su. Bull). Bu kültün kalkolitik boyunca Sind'de Pencap'ta, Belucistan'da yaygın olduğu, Mohencodaro, Harappâ, Güney ve Kuzey Belucistan buluntularından anlaşılmaktadır.

2. Sind kültürünün sahipleri ile çağdaş buldukları Ön-Asya ve daha başka ülkelerin insanları arasında irtibatın mevcudiyeti isbat edilmiştir².

3. Hindistan'da Sind Kültür devresine ait boğa tasvirli mühürlere daha eski devirlerde çok sayıda Ön-Asya'da raslanılmış olması bu mühürlerin ve üzerlerindeki boğa motiflerinin menşeinin Ön-Asya olduğu ve ticari maksatlarla Hindistan'a getirildikleri ve sonradan orada da imaline başlanıldığı ihtimalini ortaya koymaktadır.

4. S.J. Marshal da (VS. 1574. PL. C. 11, 347) de kayıtlı bir mühürde boynuzlu mitolojik bir yaratık boynuzlu ve kuyruklu başka bir mitolojik kaplana saldırmaktadır, buradaki yarı boğa yarı insan yaratık Babil'de vahşi hayvanlarla gürleşen kahraman Eahani'ye çok yakın bir benzerlik göstermektedir (King. History of Sumer and Akad).

5. Sind Kültürüne ait mühürlerde tasvir edilmiş olan boğaların başlarının iğik olmaları burada Ön-Asya motifinin tesirini akla getirmektedir.

6. Sind bölgesinde bulunan mühürlerin bazılarının tamamen yabancı menşeli oldukları tesbit edilmiştir (Mackay. s. 639. PL. Figs. B and G)³, mühürlerin üzerindeki motifler ve işçiliklerindeki incelik bu kanaati kuvvetlendirmiştir. Mühürlerin yapılmış oldukları cilâlı mermer taşı Sind çevresinde bulunmadığı gibi burada aynı maddeden yapılmış başkaca mühür ve eşyaya da raslanmamıştır⁴.

Sind Medeniyeti tariben M.Ö. 3500 tarihine maledilir⁵. Hindistan'da inek kültünü takip edebileceğimiz, Sind kültürünü takip eden vesikalar Vedalar adı verilen Hinduların en eski ve en kutsal kitaplarıdır. Bu külliyyat Hindistan'a M.Ö. 1500 sıralarında geldikleri kabul edilen Arilerle aittir. Vedik külliyyatı teşkil eden literatür içinde rasladığımız inek ve boğa kültü ile ilgili mefhumların ne dereceye kadar Sind kültüründe müşahede ettiğimiz boğa kültü ile ilgili olduğunu kestirmek çok güçtür. Arilerin kendileri göçebe insanlardı ve en önemli geçim vasıtaları sürüleri idil⁶. Mamafih daha ziyade güney Hindistan'da rasladığımız Boğa ile çok yakından

¹ Bakınız M. O. Tosun. D. T. C. Fak. Dergisi Cilt 4. Sayı. 1.

² Heinz Mode, Indische Frühkulturen, Basel, 1944

³ E.J.H. Mackay Further Excavations at Mohencodaro, Delhi, 1938.,

⁴ Eski Çağlarda Hindistan ve Ön-Asya münasebetleri hakkında geniş bilgi için, bakınız, Heinz Mode, Indische Frühkulturen, Basel, 1944.

⁵ M. Barlas, İndüs Kült Eşyaları, lisanstezi, 1940.

⁶ W. Ruben, Eski Hint Tarihi. Ankara, 1944 s. 5.

İlgili Şiva kültürünün Arilerin baskısı ile Güneye hicret eden yerliler tarafından oraya taşınmış olması mümkündür. Arilerin zamanla yerli halkın âdet ve ananelerinin tesiri altında kaldıklarını, meydana getirdikleri literatürde müşahede ediyoruz. Mohencodaro'da, bu gün Hindular arasında marufüç Tanrıdan biri olan, Şiva'nın, prototop i sanılan bir boynuzlu heykel bulunmuştur. Şiva kültürü bu gün dahi boğa kültürü ile birlikte yaşamaktadır.

Ariler Hindistan'a yerleştikten sonra daha sakin ve emniyet havası içinde yaşamaya başlamışlar bazı tefekkür mahsulü eserler meydana getirmişlerdir. Bu eserlerden en eskisi olarak kabul edilen Rgveda M.Ö. 1200 yıllarına mal edilir. Bu literatür tanrılaştırılmış tabiat kuvvetlerine ve onların insanlaştırılmış Tanrılarına edilen duaları ihtiva etmektedir. Bu dualar arasında bazı hayvanlar zikredilirse de burada hayvanların ne dereceye kadar kutsallaştırıldıklarını kestirmek mümkün değildir. Rgveda'da tek bir hayvana veya hayvan guruplarına tapıldığına dair belirli bir işaret yoktur. Boğa ve bilhassa inekten bahsedilen yerler az değildir, burada boğanın ikinci plâna alınıp ineğin kutsal bir hayvan olduğu inancının doğmağa- başladığını müşahede ediyoruz. Rgveda'yı takip eden Vedalar'da meselâ ATTHARVA VEDA'da ineği kutsallaştırma temayülü artmış hattâ ona tapılmağa bile başlanmıştır. Şimdi bu külliyyatta bu temayüllerin izlerini takip edelim.

Rigveda'da inek ÂGHANYA - öldürülmemesi gereken - diye adlandırılmıştır. Bu tabir çok önemlidir zira müteakip Hindu Literatüründe inek ve onunla ilgili tasavvurların Hinduizmin belirli inançlarından biri olan AHİNSÂ-şiddetsizlik- teorisi ile paralel bir seyir takip ettiğini görüyoruz. Hindistan'da bu şiddetsizlik doktrinin derinleşip kökleşmesine paralel olarak ineğin ve öküzün kesilmeleri yasağı da kuvvetlenmiştir, İnek (ÂGHANYA) olarak Rigvedada onaltı defa geçer (4.1,6). İnekler ışık hizmetlerine benzetir (R.Griffith, Hymns of the Rgveda, Benares, 1926, s. 40, 70,86,110,246,361,478,556) Kosmos olarak gösterilir, (aynı kitapta bakınız, s. 357, tabiata benzetilir (s.253), arz'a benzetilir (s.554,580), semaya benzetilir (328,418) söze benzetilir (s.446). Konusu inek olan dualar vardır (s. 408 ve 600). Kırmızı, siyah benekli ineklerden beyaz süt çıkması halkın garibine gidiyor (s.240). Burada ineğin bir nevi mistik ve majik bir karakter taşıdığına dair olan tasavvurların ilk izlerine raslıyoruz. ATHARVA Vedada ineklerin insanlara saadet getirdikleri, onlara hırsız ve haydutlarının bile dokunmadıkları kaydediliyor (Atharva Veda,6,28;4,21) Atharva Vedada kutsal bir hayvan olduğu için ineğe tapınmak bir gelenek olarak yerleşmek üzereydi ineklerin prototipi VÂSA'ya edilen bir duada (10,10, 11), inek kâinatın yaratıcısı olarak gösterilir ve bu fonksiyona öküz de iştirak ettirilir. Boğa ve onunla ilgili tasavvurlar VedikMitolojideki Tanrılarla ilgili olarak geçmektedir. Bu literatür içinde ve bunu takip eden literatürde boğanın inek yanında ikinci plânda yer aldığını müşahede edi-

yoruz. Sıklet merkezi inek kültü olan bu etütümüzde bu boğa kutsiyeti konusunda fazla tafsilâta girmedik.

Vedik devreyi takip eden, Takriben M.Ö. 800 ile 700 tarihlerine mal edilen, Brâhmana külliyyatında ineğe allegorik ve mistik mâna ve mefhumlar eklenmiştir. Gramerci Yaska Nirukta adlı kitabında inek kelimesine sinonim olarak aşağıdaki dört kelimeyi veriyor;

- a) Arz (Vedik külliyyatta ineğin arz olarak tasvir edildiğine Taşlanmaktadır, epik mitolojide bu motif yaygındır).
- b) Işık hatları (Güneş ışıklarının ineğe benzetiltiklerini görmüş-tük).
- c) Söz (Ötedenberi Hint tasavvurunca söz kutsaldır, bu tasavvurun ineğe de teşmil edilmiş olması muhtemeldir) ¹
- d) Şarkı söyleyen (Go inek demektir Ga şarkı söylemek Gir ise söz anlamındadır bu ses yakınlığının inek ile şarkı söylemek ses ,söz arasındaki benzer anlamlılığa vesile teş-ilk etmiş olması akla gelebilir. ²

Şatapatha Brâhmanada (7,5,2,6), SURABHÎ inekler anası olarak gösterilir ve inek etinin yenmesi yasağı ileri sürülür. Fakat yine aynı kitapta bir misafirin ağırlanması için ona inek eti yedirmenin yerinde olacağı açıklanır ve aziz Yacnavalkya'ya ait şu sözler kaydedilir(3,1,2,21).

"Yacnavalkya dedi ki; bunun için bir kimse taze olması şartıyla onu (sığır etini) yer"

Demek oluyorki Brâhmanalar devrinde inek bu devrin karakteristik vasfına uyarak mistik ve allegorik sıfatlar almıştır fakat kesilip yenmemesi hakkında kati yasak konmuş değildir. Bu devri takip eden ve M.Ö.700 ve 500 yıllarına mal edilen Sûtra külliyyatı içerisinde dahi inek hakkındaki inançların bir intikal devresinde olduklarını ve temayülün gittikçe ineği kutsallaştırmak vadisinde olduğunu müşahede ediyoruz:

Grihya Sûtralarda ³ zikredilen ayınların bazılarında inek kutsal bir yaratık olarak yer alır (Sankhyayana Grihya Sûtra3,9).

Aşvalayana Grihya Sûtra'da,(2,11),otlamaya gidişleri ve oradan dönüşleri münasebetiyle okunan dualarda inekler kutsal yaratıklar olarak gösterilir. Sankhyayana Grihya Sûtrada,(3,10),ineklere yapılacak işaretler hakkında bilgi verilir ve bu münasebetle yapılan merasimde ineğe "Eysen arz" diye hitap edilir. Aynı Sûtrada mevsimin ilk doğuran ineğinin kurban edilmesi ve eğer inek ikiz doğurdu ise onun brehmenlere hediye edilmesi kayıtlıdır.

Meydana geliş tarihleri takriben M.Ö.300 ile M.S.100 yılları olan destanlar içerisinde ineğe dair olan tasavvurları çok genişlemiş olarak

¹ ve ² H. jacobi Aencyclopedia Religion and Ethics.

³ Sûtra Edebiyatı için Bakınız, W. Ruben, Eski Hint Tarihi, Ankara, 1944.

buluyoruz. Burada inekle ilgili bir çok hikâye masal ve uzun efsaneler anlatılmaktadır. Bazı kurbancı brahmanlar ineğin kurban maksadiyle kesilebileceği tezini savunmakta devam etmişlerse de Mahâbhârata destanında gördüğümüz gibi çoğunluk ineğin hiç bir maksatla kesilemeyeceğine inanmaktadır. Hindular arasında bugün dahi cari olan inanç ve âdetlerin hemen hemen hepsinin ilk şekillerini bu destanda bulmak kabildir. Destanlar PURÂNALAR'la birlikte halk arasında en çok bilinen ve Vedalar kadar kutsal sayılan kitaplardır. Karışık felsefi doktrinlerden anlamıyan halk inançlarına temel olan tasavvurları destanlardaki masallardan çıkarmaktadır. Masalların inekle ilgili olanları bu etüdümüze sığmıyacak kadar çok sayıdadır, bunların bazılarının motiflerini aşağıda zikrettik.

Mahâbhârata destanında (GOMATĪ VĪDYÂ- inek bilgisi) adında bir kısım vardır,(Anuşâsana parvan 69 dan 82 ye kadar), burada ineğe ait bir çok konular ele alınır. Brehmenlere nasıl inek hediye edileceği ve bundan hasıl olan faydalar uzun uzadıya anlatılır. İnekler semavi yaratıkların arasına sokulur. Bu hayvanların diyarı (GOLOKA) cennetten bir parça olarak tasvir edilir,saadet ve sükûnun orada olduğu açıklanır. İneğe taparak,brehmenlere inek armağan ederek bir kimsenin,bu dünyada iken bile,bu inek cennetinden kendisine bir yer peyliyebileceği temin edilir;

Mahâbhârata 13,76;

Yuddhiştira uvâça :

Vidhim gavâm param şrotum icchâmi nrîpa tatvatah
yena tân şâşvantâllokânarthinâm prâpnuyâdiha

Tercümesi.

Yuddhiştira dedi ki:

Ey kıral,ben sizin ineğin armağan edilmesi hakkındaki kaidelerin taferruatı üzerinde mütalâalarınızı dinlemek istiyorum. Zira insan (ineği) bu kaidelere uygun olarak armağan ederse cennet ülkesinin ebedi saadetini kazanacaktır.

Aynı destanın başka bir yerinde inek tanrıça mevkiine çıkarılır ve ona tapınma kaideleri öğretilir;

Mahâbhârata 13,81; 12, 13

Vyâsa uvâça:

gâvah pratiştâ bhûtnânâm tathâ gâvah parâyanam
gâvah punyâh pavitrâşca godhanam pâvanam tathâ
pûrvamâsannaşrngâ vai gâva hatyanuşuşrum
şrngârtha samupâsanta tâh kila prabhumavyayam

Vyâsa dedi ki:

İnekler bütün yaratıkların ikâmetgâhı ve aynı zamanda ilticagâhıdır,onlar her nevi faziletin binasıdır,kutsaldırlar ve herşey kutsallığını onlardan alır.İştittiğimize göre önceleri ineklerin boynuzları yokmuş,boynuz edinmek için kudertli (Brahman) önünde iğilmişler.

Bu masal devam eder ve Brahman'ın ineklere boynuz ihsan ettiği anlatılır.

Başka bir masalda anlatıldığına göre Saadet Tanrıçası yersiz yurtsuz kalır inekten barınacak bir yer diler o'da "ürinime ve tersime gir" der, bunun için ineğin bu nesnelere kutsal sayılmasıdır.

Mâhâbharata, 13,82;

Yuddhiştira uvâça:

Yuddhiştira uvâça:

mâya gavâm purîşam vai şriyâ custam iti şrutam
etad iççhâmi aham şrotum samsaya atra pitâmaha

Yuddhiştira dedi ki;

Ey yüce üstad, ineğin tersinde Şrinin olduğunu işittim, bu nasıl olur? öğrenmek istiyorum. Bu konuda şüpheliyim sen şüphelerimi gider.

Yuddhiştira'nın bu ricası üzerine üstad Bhîşma saadet Tanrıçası ile inekler arasında geçmiş uzun bir masalı anlatır.

Başka bir masalda Karvannati adı verilen nehrin kesilen ineklerin kanlarından meydana geldiği açıklanır. Çocuksuz bir kadın ayrı ayrı üç ineğe tapınmış ve adak sunmuş böylece çocuk sahibi olmuş. İnek tersi yere hilâl şeklinde yayıldığı için Tanrı Vişnu'nun alâmeti sayılıp kutsal tutulması gerektir.

Hint Mitolojisinin yüksek itibarını sonradan kaybetmiş Tanrılarından Indra'nın yaptığı yanlış işlerden biri de ineklerin kutsallığına riayet etmemesi olmuştur. Brahman'ın Vaişrava adında, inekten doğmuş bir oğlu olduğu zikredilir. Nahuşa dindar bir kıral iken bir ineği öldürür ve bu yüzden ülkesinde hastalık çıkar. İnek Tanrıça Sakşayani dört diregette yer almış dört ineğin anasıdır ve mitolojide adı geçen süt denizi onun sütünden meydana gelmiştir. Başka bir yerde bir ineği öldürmenin bir brehmeni öldürmek kadar büyük bir suç olduğu zikrediliyor...

İndra uvâça, 13,74;

Cânanyo gâmapaharedvikrîyaççârthakâranât
etatvicnâtumiççhâmi kvanu tasya gatirbhavet

Pitâmaha uvâça: . .

bhakşârtham vikrayârtham vâ ye apahâram ki kurva-

te

dânârtham brâhmanârthâya- tatredam şrûyatâm pha-

lam ,

vikrayârtham hi yo hinsyâdbhakşayedvâ niramkuşah
ghâtayanâm hi puruşam ye anumanyeyurarthinah
ghâtakâh khâdake vâpi tathâ yaşçânumanyate
yâvanti tasyâ români tâvad urşâni maccati

ye doṣā yādriṣāṣaiva dvicayacnopaghātake
vikraye çāpahāre ça te doṣā vai smritāh prabho

tercümesi,

İndra dedi ki:

Yüce üstad kasden bir ineği öldürenin veya fena maksatlarını yerine getirmek için satanın(yahut öldürüp satanın) akıbeti nice olur?

Yüce üstad dedi ki;

Bir brahmana hediye etmek maksadıyla,veya etini yemek için yahut satıp para kazanmak için inek çalan kimsenin başına geleceği (benden)dinle. Kutsal kitapların ikazlarına kulak asmayıp inekleri satanlar,etlerini yiyenler,veya mal mülk edinmek için inek öldürenlerin hepsi,öldüren,yiyen,kesilmesine müsaade eden,kesilen ineğin derisinde mevcut kıl adedi kadar yıl cehennemde yanar.

Mahābhārata, 13, 69, 6-8;

Tathaiva gāh praṣānsanti na tu deyam tatak param
sannikriṣṭaphalāstā hi laghvarthāṣca yuddhisthira
mātarah sarvabhūtānām gāvah sarvasukhapradāh
vrid dhimākāmsatā nityam gāvah kāryāh pradakṣināh
santādyā na tu pādēna gavām madhye na ça vraçet
mangalāyatanam devyastasmātpiincyāh sadaiva hi

tercümesi :

Bunun için inekler (hediye edilecek şeyler meyanında) en değerlisi- lisidir. Hediye olarak verilecek şeyler arasında onlardan üstün şey yoktur, (zira) inek (hediye edilince) sevabı hemen sağlanır. Ey Yuddhisthira! işte inek hediye etmek böyledir,insana yücelik sağlar. İnek bütün varlıkların anasıdır, her türlü saadeti getiren odur. Refahını düşünen insan daima inek hediye etmelidir. Kimse ineklerin arasından geçmemeli ve onlara tekme vurmamalıdır.İnekler saadet yuvalarıdır.

İneğin yalnız kendisi değil ondan elde edilen süt, yağ, yoğurt da kutsal nesnelere sırasına sokulur. Bu üç maddeye ineğin ürünü ve terside eklenerek birçok ayin ve merasimlerde kullanılan, etüdümüzün başlarında da zikrettiğimiz, PANCAGAVYA adı verilen karışım kutsal bir mayı oluyor. Halk arasında anlatılan hikâyelerde inek motifi çok geçer; inek felâkete duçar olmuş insanlara Tanrılardan yardım diler, bazanda rüyalarına girdiği kıral ve kraliçelere akıl -verdiği söylenir.

İnek motifinin yüksek Hint tabakasının edebiyatına da geçtiğini müşahede ediyoruz. Meselâ;M.S.VI. asırda yaşadığı tahmin edilen şair Kâli-dâsa'nın Raghuvamşa adlı destanında inekle ilgili aşağıdaki motif geçmektedir.

Kıral Dilipanın çocuğu yoktur, azizlerden Vaşiṣṭha ona Nandini adlı

semavi ineğe yalvarmasını sağlık verir. Kırıl azizin dediğini yapar, bu ineğe sonderece hürmet gösterir, onu otlatmağa götürür. Bir gün karşılarna bir arslan çıkar, ineği öldüreceğini söyler, kırıl arslandan ineğin yerine kendisini öldürmesini rica eder, bunu işiten arslan hemen gözden kaybolur. Çok geçmeden kırılçınenin gebe olduğu ilân edilir.

Bu motiften başka aynı eserin üçüncü kısmında, kaybolan atını arıyan RAHU'ya Nandini adlı ineğin yol gösterdiği kayıtlıdır¹.

Yukarıda Hint Literatürü boyunca izlerini, anahatlarıyla, takip ettiğimiz inek kültü sahiplerine geçim vasıtası teşkil eden varlıkların kutsallaştırılmaları vaksasına bariz bir misal teşkil etmektedir. Bir sürü sahibinin aşağıdaki sözleri şayanı dikkattir.

"Bizler dağlarda barınan insanlarız, ineklerin verdikleriyle geçiniriz tepeler, ormanlar, inekler bizim için kutsaldırlar, dağlara adak veririz okunmuş bir ineği mübarek sayılan bir yerde kurbanederiz...."².

Hindistan'da inek kültünü meydana çıkaran sebeplerden belki en önemlisi bu ekonomik sebeptir; önceleri boğaya tanınmış olan kutsiyetin sonradan yalnız inek için gelişmiş, boğaya nazaran daha-faydalı olan ineğin ön plâna alınmış olması bu görüşü kuvvetlendirmekte ise de kanaatimizce Hindular arasında ve Hinduizmde yer alan her içtimaî olayın birde felsefi cephesi vardır ve bu cihet dahi tetkik edilmelidir Etüdümüzün başlarında belirttiğimiz gibi daha Vedalar zamanında bile değişik renklerde ineklerden beyaz süt geldiğini gören Hintli herşeyi mistik zaviyeden görmek temayülü ile bu hâdiseyi evvelce majik sonra felsefi bir görüşle mü-taleâya başlamıştır.

Brâhmanalar ve Destanlarda inek birçok majik tasavvurlarla karıştırılıp halk arasında batıl inançlar halinde yayılırken, Hinduizmin esas inançlarından biri haline gelmiş olan AHİNSA teorisi de ineğin hiç bir veçhile kesilmemesi inancının kökleşmesinde rol oynamıştır. Ayrıca M. Ö.V. asırda kendilerini kuvvetli birer cereyan olarak hissetirmeğe başlayan Buddhizm ve Cainizmin Bramanizmin kanlı kurbancılığını tenkit etmeleri vaki'ası da ineğin öldürülmemesi inancının yayılıp yerleşmesinde önemli bir rol oynamıştır kanaatindeyiz. M.S. 1017 yılında Hindistan'a gitmiş olan Elbiruni Hinduların etlerinin yenmesini yasak ettikleri hayvanların başında ineğin geldiğini müşahede etmiştir. Bunun sebeplerini Elbiruni şöyle açıklıyor:

Seyahat ederken, tarlasını sürerken, ekerken biçerken, yük taşırken insanlara yardım eden sütüyle ev ihtiyaçlarının çoğunu karşılayan, hattâ soğukta nefesi ile sahibini ısıtan ineğe karşı koruyucu bir his duyulması tabiidir. Bundan başka sıcak Hint ikliminde her nevi etin hazmının güç olduğu da biyolojik bir vaki'dir³.

¹ K .M. Joglekar, Kalidâsâ's Raghvamşa, Bombay, 1925.

² W. Hopkins, Epic Mythology, Strassburg, 1915, s. 150.

³ E. C. Sachau, Alberuni's INDIA, London, 1910 II. cilt, s. 152, 153.

Böyle baŐlangıçta tabii ve makul bir vakıanın sonraları birsürü batıl itikatlara yol açacak tarzda gelişmiş olması Hint sosyal tarihinde az tesadüfedilen olaylardan değildir. Bu etüdümüze paralel olarak hazıflandırmakta olduğumuz "Hindistanda Maymun Kutsiyeti" adlı etüdümüzde aynı olayı müşahede ettik. Cemiyette sağlam bir sosyal bünye meydana getirmek amacıyla icat edilmiş olan kast sistemi de sonraları tamamen maksada aykırı bir, istikamette gelişmiştir. Bu sistem de ilk vedik devrede, inek kültü gibi, belirli bir müessese değildi, Brâhmanlar devrinde her iki vakıaya mistik ve allegorik tasavvurlar eklendi, Sûtralar birer geçit devri oldular,epik devrede kast sistemi de inek kutsiyeti de bir çok batıl inançlarla birlikte gelişip yerleşti.

Etüdümüzü inek kültürünün Hint ülkesinde sosyal alanda yarattığı bazı önemli vakıaları kaydederek bitireceğiz.

Bu faydalı hayvana karşı duyulan koruma ve sempati hisleri bazan hayvancağızların aleyhine tecelli etmektedir; tedavi edilemeyecek derecede sakatlanmış veya hastalanmış bir inek kendiliğinden ölüncüye kadar bu ızdırabı çekmeğe terkediliyor. Artık ihtiyarladığı için kendiden hiç faide beklenilmeyen,kimsenin sahip çıkmadığı,inekler açlık ve sefalete terkediliyorlar. Bu ineklerin ekserisi hastalıklı oluyor ve gittikleri yerlere mikrop yayıyorlar. İhtiyar ve hastalıklı ineklere bakacak bazı istasyonlar açılıyor-sada bunlar pek az sayıda hayvanı kurtarabilmektedirler. İhtiyarlamış ineklerin et ve derilerinden faydalanmamak şüphesiz ekonomik bir-kayıptır.

Hindu kütlelerinin inek kesen müslüman vatandaşlarına gösterdikleri reaksiyon, Hinduizmde hâkim olan tolerans havası ile tezat teşkil etmektedir. Hindular'n danslı, zilli, davullu ve zurnalı ayinleri ve acaip putlara tapınmaları nasıl müslümanların reaksiyonunu mucip oluyorsa müslümanların inek kesmeleri de Hindular arasında o nisbette bir gerginliği mucip oluyor. İki vatandaş kütlesi arasındaki bu nifak mevzuunun "böl ve yönet" politik düsturunu tatbik eden müstemlekeçiler tarafından nasıl istismar edildiğini yakın çağın Hint tarihinde müşahede etmekteyiz.

1949 ve 1951 yıllarına tesadüfeden Hindistan'daki ikametim sırasında ineklerinin şehrin ana caddelerindeki seyrüsefere nasıl mâni olduklarını gözlerimle gördüm,bundan başka içinde inek kanı vardır diye aşı ve serumdan kaçınan Hindu intellektüelleri tanıdım, bununla beraber yeni ve bağımsız Hindistanın gerek halkında ve gerekse idarecilerinde eskinin fenalıklarını silmek ve Hindistan'a insanlık âleminde mümtaz bir yer sağlamak için duydukları azim ve iradenin de kuvvetli olduğunu da müşahede ettim.

A STUDY ON COW-CULT IN INDIA

(Summary)

By KEMAL ÇAĞDAŞ

Assistant of Indology in University of Ankara

India is a circus to the eye of a freigner. Cows wanderig freely even in the streets of big citties are one of the main elements of this circus.

Cow and dogmas related to this animal is one of the main characteristics of Indian Tradition. There has been centered Some religious and philosophical thought around this animal. On the other hand cow has been playing a considerable role in the daily life of a Hindu.in this article we have tried to show the following facts about the cult:

A — Cow-Cult is widely spread in India of today.

B — This cult has a long history behind;

1. The early traces of the cult can be seen in the Sind Culture.

2. In the Vedas there are some indications that suggest the sacredness of the cow.

3. In Brâhmanas some attributions are ascribed to the cow and it is here that first step is taken towards the recognition of cow as a sacred animal.

4. Because of their philosophical character we do not find any important information about the cult in Upanishads and in Âranyakas.

5. In the Sûtras which are the manuals of daily life of the Hindu we find some important information.

6. It is in epics (especially in Mahâbhârata) that we find the cult formulated, spread and practiced among people.

7. Some fabels about cow occur even in the works of Sanskrit writers of later ages like Kâlidâsa. .

C — About the origin of the cult: it is certain that Middle-Eastern Bull-Cult have some relation to that of Sind Culture where some relics of bull have been found. However it must be kept in mind that bull-cult is of secondary importance in India, and there is a big gap between the time of Sind Culture and Vedas. It is probable that on this subject in thebeginnig Middle-Eastern bullcult have prove some influence on the Sind. However factors that formulated the cow-cult in India must be searched within India. It seems that in the formation of the cow-cult the philosophical tendencies of Indian mind and the climate along with the economical reasons has been working together.

D — The examination of the history of the development of this cult shows how a feeling of mercy towards an animal can prove to be the foundation of various superstitions and of some economical and social lost.